

C-uppsats 15 hp

Lärarexamen

2008

Alfred Granberg

Svenska folkvisor

Analys av visan

”Ena tåcka däka vill jag ha san”

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm

Sammanfattning

Studien vill översiktligt sätta svenska folkvisor som sjöngs i början på 1800-talet i ett sammanhang. Studien vill ta reda på hur man kan genreindela svenska folkvisor, varför visorna såg ut som de gjorde och vilka funktioner visorna kunde ha haft i dåtidens samhälle. Syftet är också att applicera dessa kunskaper på Lewin Christian Wiedes uppteckning av ”Ena tåcka daka vill jag ha san”. Underlaget till uppsatsen är intervjuer med folksångarna Susanne Rosenberg och Ulrika Gunnarsson samt litteraturstudier.

I genreindelningen av folkvisor utgår man från vad visans text handlar om, när den sjöngs, vilken funktion den hade, hur den låter eller vem som kommit på den. Man kan genreindela i episka och lyriska visor. Det finns även nyhetsvisor, kärleksvisor, emigrantsvisor, sånglekar, trallar, ballader och arbetsvisor. Arbetsvisor kan delas in i vaggvisor, sjömansvisor, rallarvisor och vallvisor. Ballader kan delas in i exempelvis skämtvisor och riddarvisor. Textligt kan visor delas in i variantfamiljer och musikaliskt kan folkvisor delas in i melodivariantsfamiljer. Det finns inga tydliga gränser i genreuppdelningen. En visa kan passa in i flera olika genrer.

Folk sjöng i Sverige i början av 1800-talet för att underhålla sig själva, för att vara sociala, för att sprida nyheter, för att kommunicera med andra människor och för att underlätta arbetet. Man sjöng för att folk gillar att sjunga och för att man hade mycket tid till det. Man sjöng även för att få utlopp för sina känslor, för att lära känna varandra, för att ha musik att dansa till och för att busa med varandra. Man sjöng det som man tyckte var bra av den repertoaren och musiken som fanns. Människor som sjöng folkvisor inspirerades av vad de hörde i salong och i salong tog man upp det som var det folkliga. Visor som har med de stora högtiderna att göra har levt kvar genom traditioner och seder som till exempel jul, midsommar, bröllop och begravningar. Att tryckkonsten kom och att skillingtryck gavs ut under 1600- och 1700-talet är skäl till att mycket lyriska texter finns spridda. Modet påverkade hur musiken lät. Språkbruket och formen i visorna är knutet till samtiden. Texterna i svenska folkvisor handlade ofta om händelser i samtiden. Det förekom omskrivningar i vistexter för att till exempel inte beskriva erotik på ett explicit sätt och för att inte framkalla sådant som ansågs vara farligt.

”Ena tåcka daka vill jag ha san” är troligtvis en slängpolska med koppling till en sånglek. Visan sjöngs för att den var kul att sjunga och för att underhålla. Visans versform används som ett sätt att minnas visan lättare på. Texten i visan är skämtsamt menad och har lokal förankring eftersom den är nedtecknad på dialekt. Könsmönstrena var tydliga i dåtidens samhälle vilket också speglas visans text. Text och melodi i visan skapas till viss del av i stunden av sångaren. Textmässiga och musikaliska strukturer står som grund för improvisationen.

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	<i>1</i>
<i>Innehåll</i>	<i>3</i>
<i>Inledning</i>	<i>5</i>
<i>Bakgrund</i>	<i>5</i>
<i>Syfte</i>	<i>5</i>
<i>Metod och genomförande</i>	<i>6</i>
<i>Bakgrundförhållanden till den Svenska allmogekulturens musik under 1800-talet</i>	<i>6</i>
<i>Presentation av informanter</i>	<i>7</i>
Presentation Susanne Rosenberg	7
Presentation Ulrika Gunnarsson	7
<i>Genreindelning av svensk visa</i>	<i>8</i>
<i>Varför såg visorna så ut som de gjorde och vilka funktioner kunde de ha?</i> <i>Bokmärket är inte d</i>	
<i>Ena tåcka daka vill jag ha san</i>	<i>12</i>
Presentation av Wiedes vissamling	12
Orsaker och funktioner till "Ena tåcka deka vill jag ha san"	12
<i>Diskussion</i>	<i>15</i>
<i>Slutsats</i>	<i>17</i>
<i>Källförteckning</i>	<i>18</i>
<i>Bilaga</i>	<i>19</i>

Inledning

Jag tycker om svenska folkmelodier, kan några låtar men saknar kunskap om musiken i sitt ursprungliga sammanhang. På Kungliga Musikhögskolans bibliotek hittade jag Levin Christian Wiedes vissamling. I den finns ett urval sånger som nedtecknats av honom i Östergötland under 1800-talet. Jag är uppvuxen i Linköping är därför extra intresserad av att lära mig mer om folksånger genom nedteckningar från mina hemtrakter. När jag bläddrar i vissamlingen inspirerar den mig att ta reda vad folkmusiken kan ha haft för betydelse för de som utövade och åtnjöt folksångerna på den tiden. Jag tycker att det är spännande att leva mig in hur man kan ha upplevt folkmusiken under 1800-talet och hur man använde den i sin vardag, om man nu gjorde det? Därför gör jag nu den här undersökningen.

Bakgrund

Folkmusik är en speciell musik som odlats fram av befolkningsgrupper som är isolerade, vilket gör att de bevarar ett säreget musikaliskt uttryckssätt. Folkmusiken kännetecknas av att den lever främst genom muntlig tradition (Ling, 1980). När jag använder begreppet folkvisor i den här uppsatsen menar jag vokal folkmusik från Sverige.

Ahlbäck menar att ”ett pulsslåg är den minsta periodiska markeringen av tid i musik som vi upplever som en enhet, ett slag”. Han skriver också att ”Puls är ett flöde av pulsslåg.” (Ahlbäck, s.7). Han fortsätter att beskriva att takt är en periodisk gruppering av pulsslåg. När ett visst mönster av markeringar av pulsslåg upprepas upplever man det som en takt. Om pulsslagen grupperas tre och tre är det tretakt, grupperas de två och två är det tvåtakt.

Den nordiska balladen har sina rötter i medeltiden och är en berättande visa. Ballader som använts i Norden har både motiv som går igen i engelsk balladtradition och som tillkommit helt på nordisk botten. Beroende på vilket motiv balladen har kan den indelas i visor om övernaturliga väsen, legendvisor, historiska visor, riddarvisor, kämpavisor och skämtvisor. Stroferna i en ballad är tvåradiga eller fyrradiga och har omkväde. Balladmelodierna har säkert förändrats mycket med tidens lopp och påverkats av olika epokers musikstilar (Ling, Ramsten, Tenhag, 1980).

Skillingtryck har blivit beteckningen på en visgenre för den sentimentala berättande visan från mitten av 1800-talet där kärlek och död är huvudmotiv. Men skillingtryck är egentligen bara mediet, en liten trycksak som rymmer i genomsnitt tre texter (Ling, Ramsten, Tenhag, 1980).

Syfte

Studien vill översiktligt sätta svenska folkvisor som sjöngs i början på 1800-talet i ett sammanhang. Studien vill ta reda på hur man kan genreindela svenska folkvisor, varför visorna såg ut som de gjorde och vilka funktioner visorna kunde ha haft i dåtidens samhälle. Syftet är också att applicera dessa kunskaper på Lewin Christian Wiedes uppteckning av ”Ena tåcka dåka vill jag ha san”.

Metod och genomförande

Jag planerade att göra intervjun med folksångerskan Susanne Rosenberg och spelmannen Sven Ahlbäck. De arbetade som lärare på Kungliga Musikhögskolan i Stockholm när jag studerade där och jag kände till att dem var erkända folkmusiker. Rosenberg ställde upp på intervju men Ahlbäck avböjde eftersom han var aktiv i ett projekt och kunde inte hitta någon tid att genomföra intervjun före maj. Sven Ahlbäck tipsade mig om vissångerskan Ulrika Gunnarsson eftersom han tyckte att hon var en erfaren folksångerska och insatt i svenska folksånger. Efter tidsbokning per telefon med Ulrika Gunnarsson och Susanne Rosenberg genomfördes intervjuerna på deras arbetsplatser. Intervjun med Ulrika Gunnarsson gjordes den 21 februari 2008 klockan 11.00 på svenskt visarkiv Torsgatan 19 i Stockholm. Hennes intervju tog 54 minuter. Susanne Rosenbergs intervju gjordes 14.00 den 4:e mars på Kungliga Musikhögskolan i Stockholm och pågick i 39 minuter. Båda intervjuerna spelades in med H2 Handy Recorder från Zoom. Grundfrågorna till båda intervjuerna var likadana men följdfrågorna blev olika beroende på deras svar. När informanterna svarade på frågor angående visan ”Ena tåcka dåka vill jag ha san” fick de titta på en kopia av Lewin Cristian Wiedes nedteckning av visan. Nedteckningen av visan finns med som bilaga.

Intervjuerna skrevs först ned i fullängd. I uppsatsen har jag bara använt de delar av intervjuerna som jag anser är relevanta för mitt syfte. För att göra intervjudelarna i uppsatsen mer lättlästa har jag bearbetat de och skrivit om den till mer sammanfattande texter.

Studien kom även att grunda sig på litteraturstudier. Jag har sökt litteratur på Kungliga Musikhögskolans bibliotek och på Svenskt visarkiv. På KMH:s bibliotek sökte jag på ”folkmusik” i deras databas och letade igenom deras examensarbeten för att hitta arbeten som angränsade till mitt. Hittade ingen uppsats med angränsande ämne. Uppsatser om folkmusik var ofta inventeringar av visor från ett visst område i Sverige.

Bakgrundförhållanden till den Svenska allmogekulturens musik under 1800-talet

Ling (1980) beskriver att bakgrundförhållanden till den svenska allmogekulturens musik fanns och skapades under den tid då svenska bonden levde i bygemenskap med sina seder och bruk. Arbetsmetoder, religiösa föreställningar, folktro och musik överfördes från den ena generationen till den andra. Sedvänjor och traditioner styrde mycket i bondens liv. De lägre stånden härmade med viss fördröjning kulturföreteelser från de högre stånden. En kulturföreteelse kunde leva kvar länge trots att den glömts bort eller blivit omodern i sin ursprungliga miljö. Det kunde gälla t ex klädedräkt, konst, musik, dikt och seder och bruk.

Den gamla oskiftade byn arbetade kollektivt och byn var som en enhet. Bystämmor var dess regerande organ och byordningens föreskrifter var lagen. Årliga högtider som till exempel valborgsmäss, midsommar, mikaëlidagens skördefest, jul, fastlag och påsk firades gemensamt. När skiftesförordningar genomfördes, alltså påbud om att dela upp marken, under 1800-talet och gårdarna flyttades isär försvann grunden för den här traditionsbundna kulturen. Då kom en tid med snabba förändringar. Självhushållningen förbyttes i penninghushållning, förbättrade kommunikationer ledde till att folk fick

tätare kontakter med andra kulturer och industrialismen gjorde sitt intåg. Den obligatoriska skolan inrättades 1842 och bidrog till att höja folkbildningen. Allt detta nya fick stor betydelse för samhället. Man blev ofta generad för det äldre kulturella arvet med till exempel gamla sagor, berättelser, sånger och låtar. De blev ofta föraktade och glömda av den yngre generationen. 1866 raserades ståndsskrankorna genom den nya riksdagsordningen och 1870-talets högkonjunktur anses ha varit dödsstöten för den äldre allmogekulturen. Om man vill titta på den äldre bondekulturens musik bör det bygga på källor som tillkommit före allmogekulturens upplösning under slutet av 1800-talet enligt Ling (1980).

Presentation av informanter

Studien använder intervjuerna med Susanne Rosenberg och Ulrika Gunnarsson som de huvudsakliga informationskällorna.

Presentation Susanne Rosenberg

Rosenberg har en allmänmusikalisk bakgrund, hennes morbror var trubadur och hennes farmor och mormor sjöng mycket. Rosenberg har till exempel sjungit i kör, sjungit solo, spelat gitarr och sjungit, spelat fiol och varit med i olika sammanhang där hon stött på folkmusik. När hon var något över tjugo beslutade hon att hon ville ha folkmusiken som sin huvudsakliga genre eftersom hon kände att det var hennes grej. Hon började då med låtspel på fiol eftersom hon redan spelade det och snart började hon också med folksång eftersom hennes huvudinstrument är sång. Rosenberg har hållit på med olika genrer inom musik men hon har alltid haft en fot i sin kärnverksamhet folkmusik. Rosenberg har till exempel jobbat med nutida musik genom Karin Rehnqvist. Hon har skrivit nutida musik till henne vilket har skett genom interaktion mellan dem båda. Rosenberg har även sysslat med jazz, tidig musik och teatrar med infallsvinkel från folkmusiken. Ända sedan hon började med folkmusik har hon varit intresserad av att försöka komma underfund med vad hon gillar med folkmusik och beskriva det på något sätt. Hon har tagit det lite som sitt kall att också försöka förmedla detta till andra på olika sätt, genom t ex undervisning och att skriva böcker om det. Nu går hon en konstnärlig doktorandutbildning på halvtid samtidigt som hon är prefekt på folkmusikinstitutionen på KMH. Doktorandutbildningen handlar för henne om att utforska röstens möjligheter. Det första året av den utbildningen har hon jobbat med kulning. Nu undersöker hon variation i folksång och jämför det med variation i till exempel medeltidsmusik och annan folkmusik än svensk. Hon tittar också på vad som är minsta gemensamma nämnare och hur man kan beskriva det. Folkmusiken är för Rosenberg som en slags hub som allt annat kommer ut ur. För henne är det självklart att undervisa, att vara sångerska, att vara forskare, att skriva och att göra arrangemang.

Presentation Ulrika Gunnarsson

Gunnarsson berättar att hon har med sig småländsk repertoar från den svenska folkmusiken från sina hemtrakter i Småland. Hon har arbetat en del på Smålands Musikarkiv och arbetar sedan fyra och ett halvt år på Svenskt visarkiv. Hon arbetar även på Sveriges Radio sedan i höstas med folkmusikprogrammet Folke, där hon är programledare. Dessemellan har hon läst musikvetenskap i Göteborg och gått på Musikhögskolan i Malmö där hon studerat till sångpedagog med folkmusikinriktning.

Hon har även läst på Raulandsakademien i Norge och haft ett utbytesår på Irland på University Of Limerick på deras masterprogram i Irländsk folkmusik. Ulrika sjunger sedan 1997 i en folkmusikgrupp som heter Sågskära. De spelar mest traditionellt småländskt folkmusikmaterial som de arrangerar tillsammans. Gunnarsson har skrivit en folklig sångskola om hur man lär sig sjunga folkligt som heter Häxgnägg och pärlband. Man kan säga att det är hennes examensarbete, något omredigerat, från musikhögskoleutbildningen i Malmö. Det är en sammanfattning på vad folklig sång är enligt forskare och andra sångpedagoger. Boken tar också upp hur man kan jobba med folklig sång genom sångövningar och hur man kan lära sig ny repertoar. Ulrika Gunnarsson har arbetat som frilansare och gett kurser i olika sammanhang. Hon har till exempel lett kurser i svensk och irländsk folklig sång på ABF i Stockholm.

Genreindelning av svensk visa

För att ha lite överblick kan man dela in visor i vistyper menar Gunnarsson. Visor kan till exempel uppdelas i medeltida ballader, folkliga koraler, eller olika religiösa koraler. Man kan dela in alla de här i undergenrer. Det finns också till exempel arbetsvisor, de kan innefatta allt från vaggvisor till sjömansvisor eller rallarvisor. Det finns nyhetsvisor som man kanske kan säga är en underavdelning. Det finns många kärleksvisor och det finns även vallvisor och vallåtar men dem är egentligen en underavdelning till arbetsvisor enligt Gunnarsson. Det är sådana visor som används mycket i arbetet på fåbodar och överhuvudtaget med djur. Man kan tralla visorna i sig själv. Trallar är inte visor i den bemärkelsen om man tänker visa sång plus text. Man kan tänka sig att trallar kanske är en egen liten del. Dansmusik kan mycket väl ha en liten vers också, så det finns inga klara gränser med denna indelning berättar Gunnarsson. Det finns sånglekar, de är lite besläktade med polsktrallar, alltså visor som har med dansmusik att göra något vis. En gammal sånglek kunde innebära att man skulle bjuda upp någon och dansa runt eller att man skulle leta sig en käresta. Det var ofta erotiska undertoner och ett visst spel mellan könen. Man kan se genom texterna att det finns många varianter av balladen Staffan stalledräng. Det är en hel släkt, en variantfamilj vilket man kanske kan se på texten. Motsvarande för melodier så finns det melodivariantfamiljer berättar Gunnarsson. Till exempel kan man hitta melodin till Ack värmeland du sköna på en massa olika ställen fast lite annorlunda med en lite annan text. I olika typer av låtar så finns det olika varianter som är väldigt lika varandra, de hänger ihop med melodivariantfamiljer kan man säga. De är besläktade melodiskt. En del av de äldre polskfamiljerna har ofta en koppling till någon sångleksmelodi. Det finns många sånglekar som har kopplingar till polskemelodier, och polska är ju den viktigaste och kanske största kategorin spelmanslåtar som folkmusiker spelar idag.

Rosenberg använder mycket av grunderna av svenskt visarkivs generella sätt att se på genreindelning. Hon menar att man kan genreindela både musikaliskt och textligt. Hon tycker också att man textmässigt kan genreindela svensk visa i episka och lyriska visor. Lyriska visor är visor som inte är en berättelse utan snarare beskriver ett tillstånd. En lyrisk visa kan till exempel beskriva att man är olycklig för att man är kär i någon och den människan vill inte ha mig eller vill ha mig men får mig inte eller någonting liknande. Det där kan beskrivas i kanske fjorton verser utan att det händer ingenting nytt, det är bara en beskrivning av ens egen upplevelse menar Rosenberg. En lyrisk visa kan till exempel beskriva att den kärleken jag känner är som blommorna som vissnar på ängen eller som snön som faller i april. Sedan finns det underdelningar i de lyriska visorna. Naturlyriska visor anspelar mycket på naturen och har sina rötter i 1600- och 1700-talet. Lyriska visor kan vara moderna och fortfarande ha ett liknande tema men

inte ha precis den typen av ålderdomliga språk. En episk visa har en tydlig linje i sitt berättande. En episk visa kan till exempel berätta att jag gick dit, sedan gick jag dit, sedan slog jag ihjäl honom och sedan red jag dit. Ballader ser man ofta som en genre och de går in under episka visor. Hur man avgör om det är en ballad har mycket med formen på texten att göra. Ballader är berättelser och har ett omkväde som kommer igen. Sedan finns det vaggvisor, vallvisor och lockrop och koraler som enligt Rosenberg är en del av lyriska visor. Rosenberg berättar att melodin inte behöver vara avgörande på något sätt egentligen i en genreindelning. Det är texten som avgör om det är till exempel en ballad, samma melodi som används till en ballad skulle egentligen kunna användas för att sjunga en lyrisk visa.

Gunnarsson berättar att det fanns nyhetsvisor på 1800- och 1900-talet och de användes för att sprida nyheter. Ofta spreds dem via skillingtryck. Det mediet är ett vikt papper med ett antal olika tryckta vistexter utan noter. Det finns till exempel en nyhetsvisa om Yngsjömordet och det finns många skillingtryck om när Titanic gick under. En nyhetsvisa kunde också till exempel handla om ett postrån som skedde där och där. Rallarvisor sjöng man på 1800- och 1900-talet. Då skedde de stora järnvägsbyggena i Sverige. Det kanske finns någon visa som heter Mellan Alvesta och Borås och då är den diktad av någon rallare eller någon person som kanske höll på där menar Gunnarsson. Det är svårt att säga exakt vad folk sjöng på 1800-talet. Man vet dock att man sjöng till exempel kärlekssånger, medeltida ballader och vaggvisor. Emmigrantvisorna kom till när folk emigrerade på 1800-talet och kanske en bit in på 1900-talet. En ballad är en lång berättande visa med många verser, det kan vara upp till två hundra verser i en ballad. De innehåller alltid ett omkväde och omkvädet är ofta en lyrisk strof som ger en föraning om vad som komma skall i visans text. Medeltida ballader kommer från medeltiden lite grovt räknat men de behöver inte alltid vara så gamla. En medeltida ballad är ofta en berättande visa som handlar om någon slags historia. Balladerna kan sedan delas in i naturmytiska och historiska. Naturmytiska visor kan innehålla övernaturliga saker som förtrollade träd, förtrollade prinsar och varulvar. Historiska visor kan till exempel ha handlat aktuella om händelser eller historiska händelser. Legendvisor är det när man kan härleda det till till exempel Jesus och Maria eller Staffan stalledräng. Det finns också många riddarvisor, de handlar ofta om riddare och jungfrur, hur riddaren försöker få jungfrun. Det finns skämtvisor också, de är en slags balladform. Skämtballaderna hör till de lite yngre balladerna men räknas ändå till ballader berättar Gunnarsson. Skämtvisorna ska vara lite skojiga och putslustiga. Det finns någonting som heter efterklangsvisor också som ser ut som en ballad och verkar vara en ballad men det är inte riktigt en ballad, de är diktade lite senare i balladstil eller är på gränsen och passar inte riktigt in så då kallas de för efterklangsvisor. De är en efterklang av ballad-eran menar Gunnarsson.

Varför såg visorna ut som de gjorde och vilka funktioner kunde de ha?

Gunnarsson berättar att sådant som har med ritualer eller högtider i kalenderåret att göra, till exempel jul, midsommar, bröllop och begravningar, lever kvar mycket starkt i traditionen, sådant byter vi inte ut så mycket. Om du går till dig själv, man vill att det ska vara likadant på jul. Julbordet ska se ut på ett visst sätt och Bing Crosby får gärna susa lite i bakgrunden på P3 och så vidare. Det har varit likadant genom alla tider vilket gör att sådana saker som har med de stora högtiderna att göra lever kvar i traditionen som till exempel räven raskar över isen.

Rosenberg berättar om Valter Ongs bok Muntlig och skriftlig kultur. Där skriver han bland annat om att de har gjort undersökningar där de har frågat folk vid ett tillfälle och vid ett senare tillfälle om vad som hänt mellan frågetillfällena. Det kunde till exempel handla om att minnas förfäder, vilka som var de viktiga. Undersökningen visade att det skedde en förändring av informationen fast man sade att man gjorde samma sak eller gav samma information som man själv har lärt sig. Rosenberg tror att det är precis samma sak med folksångstraditionen, att den är i ständig förändring och det är ingen konflikt utan det är snarare så det ska vara. Du kan alltså tro att du är den som verkligen håller traditionen vid liv men samtidigt förändra en massa utan att veta om det. Det är inte slut på förändringen på något sätt utan det här fortsätter. De som Rosenberg lär ut visor till sjunger dem på sitt sätt, de fortsätter att förändra fast de tror att de sjunger som mig menar Rosenberg. Det har alltid funnits människor, och det finns det idag också, människor som är mera benägna att poängtera traditionen, och andra som är mera benägna att poängtera sin egen roll i det hela. Rosenberg tror att samtiden har påverkat visorna på 1800-talet, till exempel genom traditionen. Hon tror att tradition egentligen är förändring. Man tänker ofta att tradition är någonting som är fast och låst och att det är någonting som man gör lika hela tiden. Rosenberg menar att beviset för att något är tradition är att det förändras. Om man tittar på alla de saker som vi gör på vårt julfirande så säger man att vi har alltid gjort såhär även om vi inte gör det

Lantz (1984) menar att det finns visor med markerad rytm som hörde till arbete och som användes till att hålla tempot uppe vid långa ansträngande arbeten som till exempel, marsch, rodd och vid gångspelet och pumparna ombord menar Lantz. Det fanns också många arbeten som inte kunde göras lättare med sång men däremot kunde visorna göra arbetet roligare. På det sättet har psalmer, berättande visor och andra sorters visor kommit att knytas till arbetslivet utan att själva visans innehåll har med arbetet att göra skriver Lantz.

I folkmusikgruppen Sågskära har de till exempel tagit upp en melodi som Gunnarsson hittade i svenska fornsånger som är en variant av räven Raskar över isen. I den versionen kan man höra att melodin är mycket äldre än dagens version av Räven raskar över isen. Ofta är det så på visor överhuvudtaget att texterna kan ha levt kvar men man har ändrat melodierna efter modet. De äldre melodierna är mer modala, har mindre omfång och låter ålderdomligare helt enkelt berättar Gunnarsson. Sedan utvecklades de och så kanske det blev melodier med större omfång. När vi går in på 1800-talet och 1900-talet blir det mer funktionsharmoniskt och lite klämkäckt. Man kan hitta exempel i visor i verket Sveriges medeltida ballader som har jättegammal text men med moderna

melodier. Många av balladerna har flertalet varianter, texterna kan vara nästan lika medan melodierna har utvecklats olika genom åren. I det verket kanske man kan hitta två visor med samma text varav den ena har en väldigt ålderdomlig melodi. Så melodierna har förändrats med modet medan texterna har varit mer beständiga. Texterna har ibland förvanskats för att folk glömmet, tappar bort en vers, snickrar till lite, kanske råkar blanda ihop två ballader eller så har de bakats ihop så att saker har hänt med texterna. Sedan har det också gjorts helt nya visor och nya texter som har kommit på sina tider i historien menar Gunnarsson. Man kan se det tydligt på till exempel medeltida ballader där de ursprungliga texterna är väldigt gamla medan melodierna kanske har utvecklats.

Sångelekar har används ända fram tills idag och idag ses sångelekar som något lite halvtöntigt som till exempel små grodorna och kompani menar Gunnarsson. Nuförtiden tänker man nog ofta på att barnen ska få leka och ha det skojigt när man ska använda en sånglek. När de användes förr i tiden användes de mer som en chans för ungdomen att lära känna varandra och busa lite med varandra menar Gunnarsson. Många av sånglekarna har med man kvinna att göra och har erotiska undertoner. Det går ofta ut på att dansa med någon eller att man ska leta sig en käreasta.

Rosenberg tror att lyriska visor och ballader var jättevanliga i början på 1800-talet och lyriska visor tror hon fick en högperiod under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Det är svårt att säga exakt varifrån saker kommer och hur och varför det hände just då fortsätter hon. Däremot vet man att det gjordes en hel del nedteckningar i så kallade visböcker under 1600-talet och framförallt 1700-talet. Den här typen av lyriska texter finns till exempel i de här visböckerna. Skillingtryck, vilka ofta hade lyriska vistexter, började ges ut under den här tiden. Att skillingtryck gavs ut och att läskunskapen var större än tidigare tror Rosenberg är skäl till att den här typen av repertoar spreds mycket under 1600- och 1700-talet. De lite nyare lyriska visorna spreds troligen sida vid sida med de äldre balladerna. Tryckkonsten kom och vistexter kunde spridas genom skillingtryck. Det var inte så dyrt att göra de här små trycken som folk kunde köpa. Även om man sjöng visor innan man fick de som skillingtryck så fick man nu kanske flera verser. Man kunde behålla dem på ett annat sätt och man kunde sprida dem över landet. Melodierna var inte nedtecknade utan spreds på gehör till skillnad från vistexterna som nedtecknades berättar Rosenberg. Folk måste ändå ha sjungit musiken för att den skulle överleva, det måste ha funnits en grogrund för själva musiken för att den skulle leva vidare.

Enligt Rosenberg har folksånger har ofta typiska textformer. Textformer är till exempel att man säger den liljan i gröndalen eller blånande skogen. De folksånger som lever kvar och hamnar i traditionen och fortsätter att leva har ofta den där känslan av poesin i texterna. Poesin finns till exempel i det här sättet att uttrycka sig med många ord för att beskriva en känsla. I ballader använder man sig av vissa typiska former. Det är väldigt formelartat det man beskriver, ute i den gröna lunden, i lunden den gröna och med refränger som kommer igen. Gör man en ballad idag så gör man den utifrån samma typ av text. Det är som en formel eller en diktform kan man säga fortsätter Rosenberg.

Det fanns ett behov av att uttrycka olika händelser eller sprida nyheter helt enkelt. Det kunde man göra genom nyhetsvisor menar Gunnarsson.

Rallarna hade mycket tid när de jobbade utmed järnvägen, speciellt under kvällarna. De kanske satt och diktade lite visor och skrev ned i sina vaxduksböcker. Även ungdomar hemma och folk på regementen hade ofta mycket tid på kvällarna till att sitta och skriva ned visor. Kanske dels för att dikta nya visor men också för att skriva av ur varandras böcker berättar Gunnarsson. Folks privata visböcker är en viktig källa till visor. Men de innehåller ofta bara texter. Det var kanske inte så många som kunde skriva noter på den tiden. Vi vet alltså inte nu efteråt vad de sjöng för melodi. Det är likadant med skillingtrycken, texterna finns men kanske inte musiken. Ofta när skillingtrycken såldes på marknader eller av kringresande så kanske de lärde ut melodin till visan eller så står det kanske till exempel på skillingtrycket, ska sjungas till den sköna melodin Ack värmeland du sköna eller någon annan vismelodi.

Det är svårt att säga exakt vad texterna handlade om under början av 1800-talet men kärlek är ett vanligt tema och för det mesta går det åt helvete menar Gunnarsson. Ofta börjar det bra men sedan går det illa i sista versen. När folk mår dåligt behöver de utlopp för att uttrycka sig på ett eller annat vis och då har de diktat visor för att på något vis ge utlopp för sitt elände. Emmigrantvisor finns för att besjunga avsked och adjö. De behöver helt enkelt få ur sig sorgen. Därför finns det mycket tragiska kärleksvisor, folk som blir övergivna behöver uttrycka det menar Gunnarsson.

Man sjöng mycket mer förr än man sjunger nu för det fanns ingen radio och det fanns inte underhållning på samma vis som idag menar Gunnarsson. Det fanns inte elektricitet så när solen gick ner fick man antingen sitta och handarbete eller göra någonting till stearinljus eller lampa som ljuskälla vilket kanske inte var alla förunnat. Om det inte fanns något att göra när man satt på en fäbod sjöng man kanske för varandra och lärde ut visor. Även ungdomarna sjöng mycket tillsammans och lärde varandra visor. När de skulle gå på dans och hade långt att gå blev det mycket roligare att sjunga medan man gick än att bara gå där timme ut och timme in i skogen.

Gunnarsson tror att man sjöng mycket för att underhålla sig själva. Man sjöng även i arbetet på olika sätt. Om man skulle hjälpas åt med tungt arbete kunde det gå mycket lättare om man hade rytmen genom en visa. Dels var det roligare att arbeta om man sjöng och dels blev det lättare för att alla högg tag samtidigt. Man använde ibland koraler för att sjunga för djuren för att de skulle bli friska eller ge mer mjölk. Man sjöng kanske när man satt och mjölkade. Man läste ramsor över kor bland annat för att det skulle gå bra. Man använde bland annat morgonpsalmer och aftonpsalmer. Och besvärjelser fanns vare sig de var kristna eller inte. Ibland hade besvärjelserna melodier och ibland inte. Det finns inte så mycket besvärjelser med melodi bevarat, däremot finns en del besvärjelsetexter bevarat. Gunnarsson tror att man sjöng mycket av sociala anledningar. Hon tror också att man sjöng vid arbete och för underhållnings skull och för att sprida skvaller så folk visste vad som hände i byn intill. Man sjöng och trallade nog till dans och om det inte fanns spelmän eller om det fanns någon god sångare i sammanhanget berättar Gunnarsson.

I fäbodkulturen användes lockrop och kulningar som arbetsredskap. Man kommunicerade dels med sina djur för att de skulle komma hem eller för att det var dags att mjölka eller vad det nu kunde vara. Dels kunde man också kommunicera med andra människor, andra vallkullor eller folk nere i byn om att man till exempel behövde hjälp med en ko som har sprungit bort. Det kunde användas till att skrämman bort björn

och varg eller skrämman bort väsen som till exempel skogsrån och annat farligt som kunde finnas i skogen i ickemateriell form berättar Gunnarsson.

Gunnarsson tror absolut att samtiden har påverkat svenska visor under början av 1800-talet. Man ser det både i texten och i musiken, allting hänger ihop menar hon. Dels kan man se att vissa visor är direkt kopplade till tiden när de skrevs, till exempel en emigrantvisa. Dels kan man också se att språkbruket var helt annorlunda, de är skrivna på ett annat sätt. Ibland är texterna i svenska visor omskrivna. Man sade till exempel sällan rakt ut att jag har förlorat min oskuld. O min ros, o min lilja är ofta symboler för oskulden enligt Gunnarsson. Texten förgyllande skrin som finns i visan Kristallen den fina kan också vara en omskrivning för oskulden. Omskrivningarna för de sexuella innebörderna beror nog på att det ett tabubelagt ämne tror Gunnarsson. Ett annat exempel på omskrivning är En man med tolv mans styrka vilket kan vara en omskrivning för en björn. Anledningen till den omskrivningen kan vara att man inte vill prata om det farliga. Det finns farliga väsen som till exempel hin onde som omskrivs. Man ville inte prata om det eller säga det med dess rätta namn för då kanske man skulle kunna framkalla det onda och faran i sig självt. Idag är vi mera rättframma med texter menar Gunnarsson. Hur man använder språket speglar sin tids historia och hur samhället är.

Melodier är beroende av vad som är modernt i tiden. Har schottisen precis gjort sitt intåg och är på modet är det lätt hänt att man schottisifierar en tvåtaktspolska som lever kvar. Man gör helt enkelt om en jättebra låt. Man kanske inte dansar till tvåtaktspolskor längre eftersom det är ett arv från 1600-talet men låten har en bra melodi. Då lägger man till schottisrytmen eller schottis-svänget på den gamla melodin och så har man en ny schottis.

”Visorna var 1800-talets i särklass mest spridda och omtyckta förströelsemedel, en ‘kleinkunst’, som utan hinder kunde förenas med arbetssysslorna och inte ställde några högre sångtekniska krav på exekutören.” (Ling, 1965, s. 31)

Rosenberg tror att man sjöng för att folk gillar att sjunga helt enkelt. Man sjöng det som man tyckte var bra och den repertoaren och den musiken som fanns. Människor som sjöng så kallade folkvisor inspirerades antagligen av vad de hörde i salong så att säga men också att i salong tog man upp det som var det folkliga fortsätter Rosenberg. Ofta är det ju lättare att få syn på konstmusiken och salongsmusiken eftersom den ofta finns nedtecknad på noter, den lever i vår skriftkultur, så den har automatiskt en högre status. Det är lätt att man tänker att folkmusiken är mera något slags nedsjunket gods än vad konstmusik eller klassisk musik är men Rosenberg berättar att hon tror att det har varit ett givande och tagande med starka influenser åt båda hållen.

Rosenberg tror man sjöng jämt under början av 1800-talet. Under 1800-talets början så sjöng man när som helst menar Rosenberg. Man sjöng till exempel när man var ute och gick, när man satt hemma, när man lagade mat och när man mjölkade korna. Sedan finns det ju vissa speciella tillfällen som hade mer status av att vara ett sångtillfälle som till exempel i kyrkan, vid dagens slut eller vid början av dagen då man sjöng koraler. I många hem sjöng man gemensamt, man prisade dagen och man sjöng en aftonsång på kvällen. Sedan så finns det ju en del berättelser från bland annat Östergötland där det beskrivs att man samlas för att sjunga tillsammans eller sjunga sånglekar och dansa. Det berättas också enligt Rosenberg att en som är bra på att sjunga hade en status av att vara

någon som man vill höra sjunga. Kanske inte på samma sätt som en spelman dock, en spelman har alltid haft en hög status i den tidens samhälle. Spelmän reste ofta mellan byar och platser och spelade på olika ställen medan sångare, oftast kvinnor, var mer knutna till en bygd och de gjorde inga turnéer. Men i sin egen miljö hade sångare en hög status som varande någon som kunde någonting, kunde sjunga, kunde berätta och kunde fångsla med rösten.

Ena tåcka dæka vill jag ha san

Visan Ena tåcka dæka vill jag ha san finns i Wiedes vissamling som presenteras nedan. Brödtexten som är kursiverad är textcitrat från visan Ena tåcka deka vill jag ha san. Det skulle bli onödigt plåttigt med citathänvisning vid varje sådant citat.

Presentation av Wiedes vissamling

Ling (1965) skriver att Lewin Christian Wiede föddes 1804. Han uppfostrades av sin morfar som var kyrkoherde i Locknevi och gick i skola i Västervik och Linköping. 1819-1820 påbörjade han arbetet med insamlingen av visor i Säby och Locknevi. Under sin tid som pastorsadjunkt mellan 1830-1847 fortsatte han uppteckningsarbetet. Mestadels av den tiden var han i Östra Husby på Vikbolandet. Han lärde sig notera och spela fiol i prästmiljön han levde i. Wiede var en skicklig upptecknare, han var noggrann och hade en ovanligt fördomsfri inställning till vismaterialet. Han hade god kontakt med både hög och lågstatusmänniskor i sin omgivning vilket blev till nytta för uppteckningsarbetet. Han och hans medhjälparstab samlade in vismaterial från pigor, drängar, daglönare, soldater, soldathustrur, tiggare, fattighjon, klockarkvinnor, hantverkare, prästdöttrar och människor ur högadeln. Visan Ena tåcka dæka vill jag ha san är nedtecknad av Wiede själv.

Orsaker och funktioner till "Ena tåcka dæka vill jag ha san"

Genremässigt tror Rosenberg att det är en vanlig visa. Texten i visan är en blandning av flera olika saker som troligen har någon slags relevans för den som sjunger det. Det kan vara att det finns personer eller sammanhang eller sätt att se det på som man var väldigt bekant med själv. Det är typiskt för en sådan visa att den har mycket dialektala ord. Ju mer dialektalt desto mera har den också en lokal förankring upplever Rosenberg. Visan är skämtsam. Orden i visan har egentligen väldigt lite att göra med att man vill förmedla något utan den används för att den är rolig och underhållande att sjunga.

Rosenberg känner igen flera teman som finns i visor som hon hört och som hon kan. Det finns en slags mallar nästan för hur man tänker. Valter Ong har skrivit en bok som heter Skriftlig och muntlig tradition. Den första halvan av den boken handlar om muntlig kultur och just om hur man behåller saker i huvudet när man inte kan skriva ned det. Då måste man ha strukturer, ett slags raster som gör att man kan minnas. Det kan vara uttryck som att vara redobogen eller redebojen som det står här.

San i vistexten innebär nog sade han, det fungerar som en slutkläm. Den rytmiska strukturen eller själva versformen känner Rosenberg igen från andra melodier som har samma versform. Versformen är också ett sätt att minnas visan på. Om Wiede hade tecknat upp den här en timme senare, en vecka senare eller ett år senare hade den förmodligen sett helt annorlunda ut och det är inte ens säkert att verserna hade kommit i den här ordningen, man kan inte veta det. Det fanns kanske flera eller färre verser

Menar Rosenberg. Är man bra på att sjunga, van att ha sådana här strukturer i huvudet, så blir de liksom nya varje gång man sjunger dem. Den här visan är typiskt en sådan visa som kan bero mycket på sångaren menar Rosenberg. Orsakerna till att visan kan ha uppkommit kan vara just det att det här är som en slags improvisation fast på en melodi som man kan, med en textform som man kan och med teman som man känner igen. De här visorna har en tillfällighetskänsla och orsakerna kan vara för att det är kul att sjunga de helt enkelt menar Rosenberg.

Ena tåcka däka vill ja ha san betyder nog, en sådan flicka vill jag ha tror Gunnarsson. *San* skulle kunna betyda minsann eller möjligtvis en hopdragnig av sade han. Det uttrycket fungerar som ett eftertryck som kan motsvaras med ja minsann. Gunnarsson fortsätter tolkningen av vers ett, som förstår sig att pyssla om mig bra san, som är redo att gå med mig på krogen och kan ta sig en sup såväl som jag san. Sedan är det bara lite hej hoppсан. Lika gott san, inte gifter jag mig än så brått san. Hon ska vara aktiv på alla vis san, pyssla om både so ko och gris san. Munter, slug, smart och vetti. Uppe sent och tidigt, aldrig steka ryggen för vår spis vet Gunnarsson inte vad det kan betyda. När hon kommer fuller hem ibland san, ska hon krusa för sin äkta man san, ta ner mat från hyllan, sköta mig i fyllan. Jädra mansgris! kommenterar Gunnarsson lite skämtsamt. Hon fortsätter tolkningen, så att allt ska gå mig väl i hand kanske. Om det skulle hända i en hast, att hon ger någon annan man eller slusk ett ögonkast, så bör hon besinna, att en sådan kvinna blir tagen för narr illa snabbt tolkar Gunnarsson. *Fölla finns det manna som har horn*, fuller finns det män som har horn eller kanske en som har horn, stora kanske som vårt kyrketorn, men ger hon mig såna så ajöss med henne, då är det kört. Gunnarsson är inte säker på sin tolkning av texten men fortsätter med sin tolkning av visan. Seså nu Kersti hör nu vad jag vill, och på den kumsjon hör du mig till. Eller så tar jag Bolla den får jag behålla, hon tar stryk och tiger ändå still. Den här visan är som en humoristisk småflirt men han har inte så mycket att erbjuda. Man vet inte om det är en man eller kvinna som har skrivit visan. Det skulle likaväl kunna vara en kvinna för att visa hur hemsk en man kan vara. Visan är nedtecknad på dialekt och det är lite kul. Många upptecknare har översatt vistexter till rikssvenska. Den har troligen använts som en danslek eller till dans. Det är i alla fall en polskemelodi i botten menar Gunnarsson. Kanske att visan har sjungits som en skämtsam grej man kunde dra till med som en slagdänga på en fest eller vid någon tillställning. Man kan se att könsmönstrena är väldigt tydliga. Det var ett väldigt uppdelat samhälle på den tiden, vad en man får göra och vad en kvinna får göra. Han vill att hon ska gå på krogen med honom, men han säger ändå att han gifter inte sig så brått san. Han ska testa och se om han vill ha henne. Tar hon inte hand om honom i fyllan så tar han Bolla istället. Bolla är förmodligen ett flicknamn eller ett smeknamn på en flicka. Han verkar ju helt klart vara lite gigoloaktig menar Gunnarsson.

Visan är en spridd polska som det finns flera uppteckningar på i Småland och i södra Sverige berättar Gunnarsson. Hon tror att melodin hänger ihop med någon typ av sånglek men hon kan inte säga exakt vilken. Hon menar att nedteckningen är en äldre typ av polska. Det kan man se eftersom den har mycket åttondelar. De yngre polskemelodierna har mer sextondelar, mycket mer noter överhuvudtaget, är mer utbroderad, har större omfång och är längre. Den har åtta takter i första reprisen och i andra verkar den ha fyra takter. Det kan man också se på de lite äldre polskorna att de oftast inte har åtta plus åtta takter i a och b-del utan de kanske har sex plus fyra eller som här åtta plus fyra. Det är svårt att säga exakt hur gamla de lite äldre polskorna är men de skulle kunna vara från 1600, 1700-tal. När barockmusiken kom blev även

folkmusiken så småningom lite barockifierad. Framförallt i sydöstra Sverige där slängpolskorna var stora, hittar man rätt mycket utbroderade, utvecklade polskor med mycket sextondelar och mycket löpningar. Gunnarsson berättar att hon har en liknande variant som är småländsk som hon sjunger ganska mycket. Den här visan är en slängpolska enligt Gunnarssons tankesätt. Sedan beror det på hur upptecknaren har valt och teckna ner den. Den skulle också kunna vara en lite asymmetrisk eller markerad polska, alltså som inte har en jämn betoning på alla pulsslag i takten utan i stället olika betoningar på de olika taktslagen. Den här nedteckningen kommer från ett område där det är mest slängpolskor så jag skulle sjunga den som en slängpolska, alltså en jämn polska. Melodin har omfånget en oktav, från g till g, vilket inte är ett jättestort omfång. Hade det varit en senare polska hade den varit mera utbroderad, större, både i antal takter och i fler noter. Ofta har de här lite äldre åttondelsbaserade polskorna ofta någon typ av koppling till sångleksmelodier, det behöver inte vara så men jag tror det. Här är det skrivet på dialekt, till och med med markörer på bokstäverna för att förstå hur man ska uttala orden berättar Gunnarsson.

Det är enligt Rosenberg svårt att säga vad i samtiden som kan ha påverkat visan men det är klart att det finns saker som hänger ihop med den här personens sjungande, eller dennes lokala miljö. Just det här med att det är så mycket dialektala ord tycker hon är typiskt för visan och det är kul att Wiede har försökt att få ner det. Det är bra också att det står lite förslag, drillar och annat i nedteckningen. Wiede är en rätt bra upptecknare från sin tid tror Rosenberg.

Diskussion

En och samma visa skulle nog kunna delas in i flera av ovan nämnda genrer. En skämtvisa skulle till exempel kunna fungera som en nyhetsvisa om den beskriver en nyhet på ett skämtsamt sätt. En medeltida ballad borde till exempel kunna vara en arbetsvisa om man använder den i arbetet. Man borde också till exempel kunna genreindela en visa i en viss melodivariant familj samtidigt som det är en arbetsvisa. Indelningarna i genrer är en konstruktion som vi gjort i nutid vad jag förstår. När visorna gjordes tror jag inte att de var bundna till en genre, de bara skrevs. Det är nog mer på senare tid som visorna har försökt placeras i genrer. Det tror jag gör att en och samma visa kan delas in i flera olika kategorier. Jag hade väntat mig en tydligare struktur och en mer allomfattande indelning med mera avskilda genrer. Genreindelningarna som kommit fram genom arbetet känns som om de inte har helhetstänkande. Som Gunnarsson berättade i intervjun så det finns inga vattentäta skott i genreuppdelningen.

Det verkar som om sången var nära till hands eftersom de inte hade tillgång till underhållning om de inte skapade den själva i den tidens samhälle i Sverige. Gunnarsson tar upp att de antagligen sjöng för att roa sig själva när solen hade gått ned. Det verkar vara trevligt att sjunga för att fördriva tiden med sång bara för att man kände för det. Jag kommer in på jämförelser med hur det är i dagens samhälle. Min spontana uppfattning är att sång inte är lika inkluderad i vardagen idag. Är det så? Det känns heller inte som om det är en "kleinkunst" att sjunga vilket Ling berättade att det var förr.

Gunnarson berättar att texterna brukade leva kvar länge medan melodierna ändrade sig mer efter modet. Jag undrar varför det var så. Varför ändrades inte både melodierna och

texterna i samma utsträckning? Jag undrar om det finns något musikaliskt eller textligt mode som inte alls har bevarats på något sätt till idag. Hur såg dem visorna ut i sådana fall?

Det kom fram två aspekter av vad tradition innebär för svenska folkvisor. Rosenberg tar upp att tradition innebär förändring i sig. Även om man tycker att man för visstraditionen vidare precis som den är så förändrar man den utan att veta om det. Gunnarsson tar upp att traditionen gör att visor som har med högtider att göra finns kvar länge. De här två spåren tror jag inte behöver motsäga varandra. Att en visa finns kvar i en tradition behöver inte betyda att den inte har förändrats över tiden.

Gunnarsson tar upp att Wiede har valt att teckna ner visan på ett visst sätt. Hans nedteckning spelar alltså roll för hur vi idag ser på visan. Om jag skulle utveckla mitt arbete skulle jag ta reda på mer om upptecknaren Wiede och analysera hur just han personligen har påverkat nedteckningen av visan.

Gunnarsson tar upp att det kan ha varit en kvinna som har gjort texten för att sjunga om hur en man kan vara. Jag tog för givet att det var en man som gjort den men jag förstår hur lite man kan veta om vad som hade inverka när visan skapades. Ju mer jag får veta om orsaker och funktioner till folkvisor desto mer förstår jag hur lite jag vet.

Rosenberg berättar att det finns som en slags mallar för hur man tänker och att man kunde använda ett slags raster för att komma ihåg texter. Det gör det mer förståligt hur man kunde komma ihåg så långa texter utantill.

”Ena tåcka vill jag ha san” är enligt Rosenberg en skämtsam visa som sjungs för att det ska vara roligt att sjunga den. Den har inget tydligt budskap menar Rosenberg. Jag hade väntat mig att jag skulle hitta mera underliggande meningar i texten till Ena tocka deka som att den skulle betyda något speciellt och att jag skulle hitta mera specifika orsaker till varför texten ser ut som den gör.

Visan verkar ha lokal anknytning eftersom den har nedtecknats med extra markörer på bokstäverna berättade Gunnarsson. Jag undrar om den lokala förankringen kan vara bara att den som sjunger visan sjunger med dialekt. Visan skulle väl kunna vara från någon helt annanstans än Östergötland men att sångaren sjunger på sin egen dialekt. Om jag hade fortsatt undersökningen hade jag försökt ta reda på mer om meddelaren, alltså den som sjöng sången för Wiede.

Slutsats

Man kan dela in folkvisor i genrer från olika synvinklar. Synvinklarna kan utgå från vad visan handlar om, när den sjöngs, vad den handlar om, vilken funktion den hade, hur den låter eller vem som kommit på den. Man kan genreindela i episka och lyriska visor. Efterklangvisor är en efterklang av ballad-erans visor. Nyhetsvisor spred nyheter, kärleksvisor handlade om kärlek och emigrantvisor handlade om emigrering. Arbetsvisor användes för att underlätta arbetet, till exempel vallvisor som användes för att kommunicera med djuren. Arbetsvisor kan delas in i vaggvisor, sjömansvisor, rallarvisor, vallvisor och vallåtar. Rallarvisor är visor gjorda av rallare. Till en sånglek ska man till exempel dansa runt eller leta sig en käresta. Trallar är folkvisor utan text och en ballad är en lång berättande visa med omkväde. Textligt kan visor delas in i

variantfamiljer. Musikaliskt kan folkvisor delas in i melodivariantsfamiljer där melodierna i respektive familj liknar varandra. Det finns inga vattentäta skott i genreuppdelningen.

Folk sjöng i Sverige i början av 1800-talet sjöng för att underhålla sig själva, för att vara sociala, för att sprida nyheter, för att kommunicera med andra människor och för att underlätta arbetet. Man sjöng för att folk gillar att sjunga och man hade mycket tid till det. Man sjöng även för att få utlopp för sina känslor, för att lära känna, för att ha musik att dansa till och för att busa med varandra. Man sjöng det som man tyckte var bra av den repertoaren och musiken som fanns. Människor som sjöng folkvisor inspirerades av vad de hörde i salong och i salong tog man upp det som var det folkliga. Visor som har med de stora högtiderna att göra har levt kvar genom traditioner och seder som till exempel jul, midsommar, bröllop och begravningar. Att tryckkonsten kom och att skillingtryck gavs ut under 1600- och 1700-talet är skäl till att mycket lyriska texter finns spridda. Modet i musiken påverkade hur musiken lät. Språkbruket och formen i visorna är knutet till samtiden och texterna i svenska folkvisor handlade ofta om händelser i samtiden. Det förekom omskrivningar i vistexter för att inte beskriva erotik på ett explicit sätt och för att inte framkalla sådant som ansågs vara farligt.

Ena tåcka daka är troligtvis en slängpolska med koppling till någon sånglek. Visan sjöngs för att den var kul att sjunga och för att underhålla. Visans versform är ett sätt att minnas visan lättare på. Texten i visan är skämtsamt menad och har lokal förankring eftersom den är nedtecknad på dialekt. Könsmönstrena var tydliga i dåtidens samhälle vilket också speglas visans text. Visans text och melodi beror delvis på improvisation i stunden från sångaren. Textmässiga och musikaliska strukturer står som grund för improvisationen.

Källförteckning

Ling, J. (1980) *Svensk folkmusik* (7:e uppl.). Arlöv: Berlings

Ling, J. (1965) *Levin Christian Wiedes vissamling: En studie i 1800-talets folkliga vissång*. Uppsala: Almqvist & Wiksells

Lantz, M. (1984) *Folkets visor: Om folklig sång ör visornas vänner*. Borås: Centraltryckeriet AB

Ahlbäck, S *Karaktärstiska egenskaper för låttyper i svensk folkmusiktradition –ett försök till beskrivning*

Ling, Ramsten, Tenhag (red.) (1980) *Folkmusikboken*
Stockholm: Prisma

Bilaga

Berger, Ehlert, Lindman, Schlyter, (Sjöberg 1995) *Levin Christian Wiedes vissamling: i urval*

av Östergötlands spelmansförbund (sid. 31)
Sjöfartsverket: Östergötlands länsmuseum förlag